

Magdalena Rudnicka

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny
w Siedlcach
Wydział Humanistyczny

**Recenzja książki Mirosława Minkiny:
Sztuka wywiadu w państwie współczesnym,
Bellona, Warszawa 2014**

W dobie całkiem nowej sytuacji politycznej naszego kraju, globalizmu, niemal nieograniczonego dostępu do wszelakich (w tym uważanych za tajne) informacji, dążeń separatystycznych, migracji ludności, zamachów terrorystycznych i innych istotnych zagrożeń międzynarodowych zainteresowanie bezpieczeństwem wewnętrznym i zewnętrznym państwa, a co za tym idzie – pracą służb wywiadowczych, jest sprawą ważną dla większości obywateli. Rosnące zainteresowanie wywiadem podsycane jest licznymi i cieszącymi się popularnością książkami, takimi jak: *Tożsamość Bourne'a* Roberta Ludluma czy *Akwarium* Wiktora Suworowa, filmami kręconymi przez kinematografie całego świata, por. *Stawka większa niż życie*, *Szpiedzy tacy jak my*, *Dzień Szakala*, *Trzy dni Kondora*, *Jack Strong* czy trzydziestoma produkcjami o przygodach Jamesa Bonda. Pojawiający się w nich pracownicy służb wywiadowczych są zaangażowani ideowo, supersprawni, posługują się wieloma językami, posiadają ogromną wiedzę z wielu dziedzin i zawsze wychodzą zwycięsko z konfrontacji z przeciwnikiem. Pozycje te tworzą legendy związane z pracami wywiadu, które wpływają na emocje czy wyobraźnię odbiorców, ale nie mają wiele wspólnego z rzeczywistością. Film Patryka Vegi pt. *Służby specjalne* skłania widzów do innych refleksji, ukazuje bowiem wykorzystywanie służb wywiadowczych w celu znalezienia lub wymyślenia kompromitujących faktów dotyczących przeciwników politycznych i wywołania solidnej afery (przykładem takiej jest słynna afera *Watergate*, która doprowadziła do dymisji prezydenta USA Richarda Nixona). Jak widać, wiedza przeciętnego obywatela o wywiadzie opiera się prze-

de wszystkim na obiegowych opiniach i stereotypach, wyobrażeniach kształtowanych i utrwalanych przez filmy i powieści szpiegowskie.

Odpowiedzią na potrzebę rzetelnej informacji na temat tajnej działalności służb jest niewątpliwie książka M. Minkiny *Sztuka wywiadu w państwie współczesnym*. Zagadnienie związane ze strukturą pracy wywiadu nie było dotąd w Polsce przedmiotem odrębnego naukowego opracowania i w tym tkwi niekwestionowana wartość prezentowanej publikacji. Autor postawił sobie następujące pytania: Jaka jest istota wywiadu? Co stanowi jego cel, funkcje, przedmiot i zakres? Dlaczego poszczególne państwa tworzą służby wywiadowcze? W jaki sposób rozwój technologii informatycznych, przejrzystość współczesnego świata oraz przeciwnik, który nie jest podmiotem państwowym, implikują funkcjonowanie współczesnych służb wywiadowczych? Jakie zadania stawiane są wywiadowi w XXI w. i jak wyglądają jego struktury? Skąd wynikają ograniczenia i niepowodzenia służb wywiadowczych? Na czym polega proces informacyjny w wywiadzie? Jakie strategie stosuje się w służbach wywiadowczych, by ich działalność pozostawała tajna? W jaki sposób funkcjonuje i czym jest determinowana międzynarodowa współpraca wywiadowcza? Jakie typy zagrożeń wywiadowczych występują w czasach współczesnych i w jaki sposób państwo może im przeciwdziałać? Jakie relacje istnieją między wywiadem a kontrwywiadem? Każdy z wyodrębnionych problemów badawczych znalazł swoje opracowanie w kolejnych rozdziałach książki.

W rozdziale pierwszym zatytułowanym *Wywiad i jego rodzaje*, przedstawiono rozważania teoretyczne związane z wywiadem, m.in. sposoby rozumienia i definiowania pojęć: wywiad i rozpoznanie wojskowe. Autor, analizując bogaty materiał źródłowy (słowniki języka polskiego, podręczniki akademickie), zwraca uwagę na wyjątkowe skomplikowanie i niejednoznaczność omawianych kategorii, przyjmując, że to ten sam proces, który jest realizowany przez różnie podporządkowane instytucje. Dokonuje także typologii wywiadu na: wywiad zewnętrzny lub zagraniczny, wywiad wojskowy, wywiad wewnętrzny, wywiad kryminalny, wywiad strategiczny, wywiad czarny, biały bądź szary oraz identyfikuje funkcje wywiadu, z których dwie podstawowe to: zbieranie i analizowanie informacji. Ukazując obecność informacji wywiadowczych w kulturze i pragmatyce policji i kontrwywiadu, autor konkluduje, że wywiad strategiczny jest odrębną domeną funkcjonalną, i kulturową, a jego *celem jest wsparcie formułowania i prowadzenia polityki zagranicznej, planowania wojskowego oraz informowanie i ostrzeganie o różnie rozumianych i postrzeganych zagrożeniach dla państwa i bezpieczeństwa narodowego ze strony podmiotów zagranicz-*

nych¹ i stąd wynika potrzeba jego istnienia. Kolejne części rozdziału 1. poświęcone są zagadnieniom związanym z koncepcjami teoretycznymi wywiadu oraz wywiadem jako dyscypliną badań i kształcenia akademickiego.

Rozdział drugi *Zasady funkcjonowania wywiadu i jego struktury* zawiera opis zadań służb wywiadu, z których podstawowymi są: wspieranie polityki zagranicznej i polityki bezpieczeństwa państwa, monitorowanie traktatów i porozumień międzynarodowych, wspieranie planowania obronnego i operacyjnego sił zbrojnych, wykrywanie przeprowadzanych za granicą działań, zagrażających bezpieczeństwu państwa i sojuszy oraz przeciwdziałanie im, informacyjne wspieranie gospodarki (wywiad ekonomiczny). W rozdziale tym przedstawiono również problematykę walki informacyjnej, rozumianej przez służby specjalne jako dezinformację przeciwnika lub przekazanie społeczeństwu określonych treści poprzez wykorzystanie mediów, zwłaszcza elektronicznych. Autor zwraca też uwagę na coraz większe znaczenie wykorzystywania cyberprzestrzeni we współczesnej walce informacyjnej. *Przestrzeń cybernetyczna stała się – po lądowym, powietrznym, morskim i kosmicznym – piątym teatrem potencjalnych działań wojennych*². W rozdziale tym omówiona została organizacja instytucji wywiadowczych, które składają się z pionu operacyjnego i informacyjnego. Zadanie pierwszego z nich to przede wszystkim pozyskiwanie informacji ze źródeł osobowych. Charakteryzując pracę oficerów pionu operacyjnego, autor wiele uwagi zwraca na problemy etyczne wiążące się z problematyką kłamstwa, zdrady oraz zagrożenia związane z tym zawodem (stres, możliwość dekonspiracji, aresztowanie, a nawet utrata życia). Przedmiotem rozważań M. Minkiny są również specyfika wywiadu wojskowego i rozpoznania wojskowego oraz funkcjonowanie i możliwości wywiadu komercyjnego (gospodarczego). Rozdział drugi ukazuje także efekty końcowe procesu wywiadowczego, które przybierają formę konkretnego produktu wywiadowczego oraz przyczyny błędów i niepowodzeń wywiadu. *Błędy popełniane przez wywiad występują na poziomie zbierania informacji i analizy oraz podejmowania decyzji*³.

Kolejny rozdział *Proces informacyjny w wywiadzie* poświęcony jest omówieniu modelu zwanego cyklem wywiadowczym, który składa się z czterech komponentów: zapotrzebowanie na informację, zbieranie informacji, przetwarzanie i analiza informacji oraz opracowanie i przekazanie in-

¹ M. Minkina, *Sztuka wywiadu w państwie współczesnym*, Warszawa 2014, s. 20.

² Ibidem, s. 111.

³ Ibidem, s. 160.

formacji odbiorcy. Szczególną uwagę autor zwraca na fazę analizy, która w wywiadzie ma charakter szczególny, ponieważ determinowana jest przez czynnik zapotrzebowania, czasu, danych cząstkowych, często wzajemnie wykluczających się, a niepowodzenia analizy skutkują nie tylko odrzuceniem hipotez, ale błędnymi decyzjami w wymiarze państwa⁴. Podsumowując rozważania związane z procesem wywiadowczym, autor formułuje aksjologiczne kryteria charakteryzujące jego prawidłowe funkcjonowanie. Są nimi: dokładność, obiektywizm, przydatność, znaczenie, dyspozycyjność i terminowość.

Rozdział czwarty *Operacje pozainformacyjne wywiadu* prezentuje problematykę związaną z kulturą tajnego działania w wywiadzie. Tajność jest niezbędnym warunkiem skutecznego działania służb wywiadowczych i jest ona usankcjonowana ustawodawstwem poszczególnych państw. W krajach demokratycznych tajne są dane osobowe pracowników prowadzących działalność operacyjno-rozpoznawczą, informacje związane ze źródłami, metodami i procedurami zbierania informacji, pochodzenie i szczegóły informacji dostarczonych w sposób poufny przez inne służby. Autor poświęca także uwagę tajnym operacjom pozainformacyjnym. Ich celem jest przede wszystkim ukryte wpływanie na działania i zachowania innego rządu, celem osłabienia jego siły i znaczenia. Wykorzystywane są one wówczas, gdy inne metody oddziaływania (użycie sił zbrojnych, działania dyplomatyczne) nie są adekwatne. W kolejnych podrozdziałach przedstawiono rys historyczny operacji pozainformacyjnych, skategoryzowano je, wyodrębniając działania propagandowe (psychologiczne), polityczne, ekonomiczne i paramilitarne oraz dokonano ich szczegółowej charakterystyki.

W rozdziale piątym, zatytułowanym *Międzynarodowa współpraca wywiadowcza*, przedmiotem zainteresowań są problemy związane ze współpracą służb wywiadowczych różnych państw, która stała się niezbędna w obliczu współczesnych wyzwań bezpieczeństwa. Autor wziął pod uwagę dwa obszary zagadnień – współpracę wywiadowczą w ramach organizacji sojusznicznych (UE, NATO) oraz współpracy na forum ONZ. W pierwszym przypadku, ze względu na wspólnotę uznawanych wartości, tożsamość kulturowo-cywilizacyjną oraz przynależność większości państw do obydwu organizacji, współpraca pomiędzy NATO i UE wydaje się być pozbawiona istotniejszych barier, mimo że polityczne jej podstawy odbiegają od stanu pełnej zgody⁵, natomiast do Organizacji Narodów Zjednoczo-

⁴ Ibidem, s. 22.

⁵ Ibidem, s. 293.

nych należą państwa o częstokroć zróżnicowanych, a nawet przeciwstawnych poglądach i dążeniach, i to sprowadza współpracę międzynarodową głównie do wymiany informacji wywiadowczych. Autor dokonuje wnikliwej charakterystyki poszczególnych agend działających w ramach struktur NATO, UE i ONZ, przedstawia mechanizmy rządzące wymianą informacji, diagnozuje obecny stan rozwoju międzynarodowej współpracy wywiadowczej, a także zwraca uwagę na potrzebę wypracowania uniwersalnych mechanizmów i procedur, które zapobiegałyby współczesnym konfliktom lub rozwiązywałyby je

Rozdział szósty *Zagrożenia wywiadowcze państwa* porusza zagadnienia związane z zagrożeniem wywiadowczym, które rozumiane jest jako *stan zaniepokojenia spowodowany prawdopodobieństwem wystąpienia takiego splotu zdarzeń, który mógłby ograniczyć funkcje państwa w jego wewnętrznym i zewnętrznym wymiarze w wyniku działalności obcych wywiadów i podmiotów niepaństwowych*⁶. Autor dokonuje podziału źródeł zagrożeń z pozycji podmiotowej (wrogie służby wywiadowcze, osoby prowadzące działania terrorystyczne, wywrotowe, dywersyjne, wyspecjalizowane jednostki wroga, różnorakie grupy przestępcze, radioelektryczne/sygnalowe i obrazowe, osoby bez wyraźnie określonych zamiarów) i w ujęciu przedmiotowym (szpiegostwo, sabotaż, działania wywrotowe i dywersyjne, terroryzm, przestępczość zorganizowana) oraz charakteryzuje obszary zainteresowań wywiadu politycznego, ekonomicznego, wojskowego, biograficznego, naukowo-technicznego, socjologicznego i transportowo-telekomunikacyjnego. Interesujące są rozważania dotyczące zagrożeń wywiadowczych dla Polski. Nasz kraj, z racji uwarunkowań geopolitycznych i pozycji w strukturach UE i NATO, znajduje się w kręgu zainteresowań służb wywiadowczych Ukrainy, Białorusi, państw azjatyckich, zwłaszcza Chin i Indii, ale przede wszystkim Rosji i to zagadnienie autor wnikliwie analizuje, podając szereg przykładów działalności Federacji Rosyjskiej skierowanej przeciwko Polsce. Wiele uwagi poświęca także zagrożeniom wywiadowczym ze strony podmiotów niepaństwowych – przestępczości międzynarodowej oraz ugrupowań terrorystycznych, których działalność stała się wyzwaniem dla rządów, czego wyrazem jest szereg przedsięwzięć i dyrektyw wypracowanych przez UE i NATO a także wprowadzanie i doskonalenie środków prewencyjnych przeciw temu zagrożeniu przez poszczególne państwa.

⁶ Ibidem, s. 303.

Rozdział ostatni *Ochrona i osłona kontrwywiadowcza państwa* stanowi próbę spojrzenia na kontrwywiad jako jedną z form aktywności służb wywiadowczych, którego celem jest *wykrywanie działalności obcych służb wywiadowczych, uniemożliwienie im funkcjonowania oraz niszczenie lub neutralizacja rezultatów pracy obcego wywiadu*⁷. Tak jak wywiad, z którym jest nierozzerwalnie związany, kontrwywiad może być rozumiany w znaczeniu funkcjonalnym (określony rodzaj działalności i procedur), jak również organizacyjnym (instytucje prowadzące działania i posiadające wiedzę konieczną do ochrony oraz utrzymania politycznej, gospodarczej, militarnej i społecznej siły państwa). Autor przywołuje trzy kategorie aktywności funkcjonowania kontrwywiadu: prewencyjne przeciwdziałania szpiegostwu, przeciwdziałania ofensywne i represywne. Do zadań kontrwywiadu należą: ochrona informacji niejawnych, zbieranie informacji dotyczących obcych służb specjalnych oraz wrogich struktur wywiadowczych państw, wykrywanie i werbowanie agentów innych służb specjalnych w celu dostarczania im fałszywych informacji. W kolejnych podrozdziałach przedstawiony został pasywny i aktywny obszar funkcjonowania kontrwywiadu. Działania pasywne, polegające na poszukiwaniu środków, które uniemożliwiają dostęp do zasobów informacyjnych państwa, dotyczą bezpieczeństwa: osobowego personelu, organizacyjno-administracyjnego, teleinformatycznego i fizycznego. Działania o charakterze aktywnym to rozpoznanie aktywności obcych służb wywiadowczych, celu ich działania i stosowanych przez nich metod. Zadania te są realizowane poprzez śledzenie i monitorowanie poczynań oficerów tych służb. Autor zwraca uwagę na kwalifikacje pracowników kontrwywiadu, analizuje kanały wydostawania się informacji ze strzeżonych zasobów państwa (źródła ogólnodostępne, osoby, które są nosicielami informacji, techniczne środki rozpoznania i wiedza pochodząca ze służby wywiadowczej przeciwnika), a także omawia działania pozainformacyjne kontrwywiadu, m.in. metodę dezinformacji. Część rozdziału zawiera przykłady operacji zagranicznych kontrwywiadu, polegających na wnikaniu w struktury wywiadowcze innych państw, zdobywaniu wiedzy o ich zamierzeniach i przekazywaniu informacji w sposób kontrolowany. Wiedza na temat tego rodzaju działalności kontrwywiadu nie jest dobrze znana społeczeństwu, ponieważ rzadko ujawniane są opinii publicznej informacje dotyczące prowadzenia operacji szpiegowskiej przez agencje obcych państw.

⁷ Ibidem, s. 367.

Książkę zamykają rozważania na temat nowego modelu działań wywiadu, do zadań którego należy nie tylko zbieranie, rozpoznawanie, przetwarzanie oraz analizowanie informacji, ale także przyznaje mu się prawo do *przeciwdziałania oraz prowadzenia innych działań określonych w odrębnych ustawach i umowach międzynarodowych*⁸. Autor podkreśla, że przed instytucjami wywiadowczymi stanęły nowe wyzwania o charakterze międzynarodowym: terroryzm, *konflikty etniczne i religijne, przemyt narkotyków, masowe migracje, regionalne destabilizacje, pranie brudnych pieniędzy, działania różnych bojówek oraz kradzież informacji*⁹. Wymagają one przemodelowania struktur wywiadu w celu poprawienia jego skuteczności. Zdaniem autora, ważną rolę odegrałoby tu zwiększenie nakładów finansowych na wspólnoty informacyjne, zwiększenie technicznych możliwości rozpoznawania, zdobywania informacji, prowadzenie wywiadu osobowego, a także lepsza jakość analizy informacji pochodzących z różnych źródeł.

Książka została wyposażona w bogatą *Bibliografię* tekstów źródłowych, opracowań o charakterze ogólnym i szczegółowym, publikacji elektronicznych oraz adresy stron internetowych. Dodatkową pomocą w lekturze jest z pewnością *Indeks nazwisk*, a także wykaz skrótów i materiał ikonograficzny w postaci kilkunastu tabel i rysunków.

Recenzowana książka znakomicie wpisuje się w nurt współczesnej refleksji dotyczącej bezpieczeństwa narodowego, jak i globalnego, postulującej mądre wykorzystywanie doświadczeń przeszłości, nawet tej bolesnej, w budowaniu przyszłości – zapewnieniu państwu bezpieczeństwa wewnętrznego oraz na arenie międzynarodowej. Czytelnik dostaje do rąk bardzo rzetelne opracowanie, które znacznie pomaga zrozumieć, w jaki sposób funkcjonuje współczesny świat wywiadu. Zakreślone przez autora horyzonty badawcze otwierają pole dla kolejnych opracowań z zakresu funkcjonowania organizacji wywiadowczych, zaś interdyscyplinarny model analizy i opracowania materiału dokumentacyjnego stanowi przykład rzetelnego postępowania metodologicznego w takich badaniach.

⁸ Art. 6, ust. 2 i 9 ustawy z dnia 24 maja 2002r. o *Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu*.

⁹ M. Minkina, op. cit., s. 400.